

Dangantakar Jigogin Wasu Labaran Magana Jari Ce Da Na Tatsuniyoyin Hausa

Abdulbasir Ahmad Atuwu^{1*}, Abdurrahman Faruk²

¹Department of Nigerian Languages, Usmanu Danfodiyo University, Sakkwato, Nigeria

²Department of Nigerian Languages, Umaru Musa Yar'adua University, Katsina, Nigeria

DOI: [10.36348/sijll.2022.v05i08.001](https://doi.org/10.36348/sijll.2022.v05i08.001)

| Received: 28.06.2022 | Accepted: 01.08.2022 | Published: 04.08.2022

*Corresponding author: Abdulbasir Ahmad Atuwu

Department of Nigerian Languages, Usmanu Danfodiyo University, Sakkwato, Nigeria

Tsakure

Idan dai mutum ma'abocin karatun rubutattun labaran Hausa ne, ko mai sha'awar sauraro ko karatun tatsuniyoyin Hausa ne, babu shakka zai riƙa ganin wasu kamannu tsakanin wasu rubutattun labaran Hausa da kuma tsatsuniyoyi na Hausa. Wannan dalili ne ya sa wannan takarda ta yi tsokaci a kan kyakkyawar dangantakar da ke tsakanin rubutattun labaran Hausa da tatsuniyoyin Hausa. Taken wannan takarda shi ne, "Dangantakar Jigogin Wasu Labaran Magana Jari Ce da Na Tatsuniyoyin Hausa." Manufar takardar ita ce, kwatanta dangantakar da ke akwai tsakanin wasu labaran da ke cikin Magana Jari Ce I - III da tatsuniyoyin Hausa ta fuskar jigogi, wato saƙonnin da suke ɗauke da su. An karanta wasu ayyukan masana da suka yi a kan fagagen tatsuniyoyi da rubutattun labaran Hausa. An kuma karanta littafin Magana Jari Ce I-III a matsayin dabaru da hanyoyin gudanar da bincike. An ɗora wannan bincike a kan Ra'in Tsarin Adabi (Structural Theory) na Propp (1928). Bayan an kare binciken, sai aka gano cewa, akwai kyakkyawar alaƙa ta fuskar jigogi tsakanin wasu labaran Magana Jari Ce I-III da tatsuniyoyin Hausa. Wannan alaƙa kamar yadda aka gano ta samu ne saboda rubutattun labaran Hausa sun tusgo gyauronsu ne daga tatsuniyoyin Hausa. Haka kuma, mawallafin littafin Magana Jari Ce I-III wato Abubakar Imam ya ɗaɗe yana sauraron tsatsuniyoyin Hausa daga bakin kakanninsa tun yana yaro karami kamar yadda kowane yaro ke tashi da sauraron su a kasar Hausa. Wannan babu shakka ya tasiranci tunanin Abubakar Imam wajen gina littafin Magana Jari Ce I-III.

Fitulun Kalmomi: Jigo; Tatsuniya; Labari; Magana Jari Ce.

Copyright © 2022 The Author(s): This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY-NC 4.0) which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium for non-commercial use provided the original author and source are credited.

1.0 GABATARWA

Babu wata nahiya ta duniya da al'ummarta ba ta da labaran kunne-ya-girmi-kaka. Da ire-iren waɗannan labarai ne kowace al'umma ke tashi, kuma a cikinsu ne suke samun tarihin asali da samuwar al'ummar tasu. Nahiyar Afirika ma ba a bar ta a baya ba dangane da tattalin ire-iren waɗannan labarai. Shi ya sa ma al'ummomin nahiyar suka yi tarayya a kan tsari iri ɗaya na aiwatarwa da bayar da waɗannan labarai (Usman, 2013: 8). A kasar Hausa, labaran nan na kunne-ya- girmi-kaka da aka fi sani da tatsuniyoyi. Ita tatsuniya labari ne kagagge da aka kirƙira aka yi amfani da gizo da ƙoƙi da dabbobi da ƙwari da tsirrai da tsunuka da aljannu na tudu da na ruwa da ma wasu abubuwa da babu su a zahiri waɗanda tunani ke kintatowa. Ana kaga tatsuniya da nufin a ba al'ummar da ke tasowa wato yara tarbiyya a kan hani da horo domin su tashi masu amfani ga kansu da iyayensu da al'ummominsu da ma duniya baki ɗaya (Zarruk, 1987: 5).

Kafin zuwan Larabawa da Turawa a kasar Hausa, wato kafin Bahausha ya yi mu'amala da bakin al'ummomin da suka kawo masa tsarin karatu da rubutu, waɗannan labarai na tatsuniya da ka ake kirƙirar su, a bayar da su da baka ga yara, kuma da ka yaran suke adana su, su tashi da su, su yi amfani da su wajen daidaita rayuwarsu, sannan idan sun girma su ma, su bayar da su ga kannensu ko 'ya'yansu da ke tasowa. Ke nan dangane da tatsuniya, ana rama wa kura aniyarta ne, ko ma a ce inda akuyar gaba ta sha ruwa, a nan ta baya ita ma za ta sha (Furniss, 1996: 57).

Kamar yadda aka nuna a sama, Bahausha ya sami ilmin karatu da rubutu ne daga bakin al'ummomi da suka yi ta karakaina kasar Hausa da burace-burace iri-iri (Yahaya, 1988: 8). Larabawa ne suka fara zuwa kasar Hausa suka koya wa Hausawa karatu da rubutu a cikin haruffan Larabci. Da Hausawa suka ƙware, sai suka fara tunanin rubuta nasu harshen na Hausa da haruffan Larabci, ganin cewa sun fahimci muryar

kowane baƙi da wasali na Larabci. Wannan fasaha ta rubuta harshen Hausa da haruffan Larabci ce ake kira Rubutun Ajami (Yahaya, 1988: 31).

Bayan shudɗewar Larabawa, al'ummomin da suka ratso kasar Hausa su ne Turawa a farshen karni na sha tara (K19) zuwa farkon karni na ashirin (K20). Turawa sun zo wa Hausawa da ilmin boko, wato karatu da rubutu cikin haruffan Turanci. Hausawa sun dage sun iya, daga nan sai suka fara tunanin rubuta harshen nasu na Hausa cikin baƙaƙe da wasula na boko. Wannan lamari ne ya kawo Hausar Boko (Yahaya, 1988: 72).

Tun da rubutu da karatu cikin Hausar boko ya samu a kasar Hausa, sai Hausawan suka fara tunanin mayar da rubutattun labaran Hausa cikin tsarin Hausar Boko. Kodayake, kafin Hausawa su fara wannan namijin kofari na rubuta kagaggun labaran Hausa cikin Hausar boko, Turawan suka fara yin wannan shiga hanci da kudundune. Sun kutsa sosai sun koyi magana da harshen Hausa, saboda haka, sai suka fara tunanin rubuta tatsuniyoyin Hausa da Hausar boko. Da haka ne littafin Edgar (1911) da na Skinner (1969) suka samu (Furniss, 1996: 56). Tun bayan bayyanar waɗannan rubutattun tatsuniyoyi na Hausa, aka ci gaba da samun rubutattun labaran Hausa a kasar Hausa. Ken an akwai kyakkyawar alaƙa tsakanin kagaggun labaran tatsuniyoyi da kuma rubutattaun labaran Hausa.

Manufar wannan takarda ita ce yin sharhi game da labaran tatsuniya da kuma wasu labaran da ke cikin littafin Magana Jari Ce I-III. Takardar ta nazarci dangantakar da tsakanin tatsuniyoyin Hausa da wasu labaran *Magana Jari Ce I-III* ta fuskar jigogin da labaran suka fuskar. Takardar ta lura duk rubuce-rubuce da suka gabata na masana da manazarta, babu wanda ya yi tsokaci dangane da wannan dangantaka, duk da kuwa cewa fage mai muhimmanci. Rubuce-rubuce da aka yi tayi a kan tatsuniyoyi da kuma littafin Magana Jari Ce I-III, sun ta'allafa ne kawai ga nazarce-nazarce a kan gundarin tatsuniya (Edgar (1911) da (Ruth, 1970) da (Poul, 1970) da (Yahaya, 1971) da (Thomson 1977) da (Umar 1982) da (Zarruk, 1986) da (Yahaya 1992) da (Koko, 2009) da Usman (2012) da Usman (2013) da sauransu. Wasu kuma nazarce-nazarcen kuma, sun karkata akalarsu su ne a kan littafin Magana Jari Ce I-III, inda suka yi tsokaci a kan fagage daban-daban da littafin ya fuskar. Misali ayyuka ire-iren su Ibrahim (1990) da Musa (1993) da Geza (2004) da Guga (2010) da Hassan (2013) da Guga (2015). Duka waɗannan rubuce-rubuce dam asana da manazarta suka yi, sun shafi labaran Hausa da kuma littafin *Magana Jari Ce*. Kodayake masana sun bar gibi, wato babu ɗaya daga cikinsu da ya danganta wasu labaran da ke cikin littafin *Magana Jari Ce I-III* da kuma tatsuniyoyin Hausa, saboda haka wannan takarda ta yi yunkurin cike wannan gibi domin ganin an sami daidaito a ɓangaren nazari.

1.1 Ra'in Bincike

An dora wannan bincike a kan Ra'in Tsarin Adabi (Structural Theory) wanda Bladimir Propp ya kirkiro a shekarar (1928). Wannan ra'i yana karfafa nazarin tsarin adabi ne wanda ya fara bulla a doron kasa tun kafin shekarar (1960). Kamar yadda makirkin ra'in ya bayyana, ra'in ya kunshi nazarin bayanin sigar labari ne dangane da ginshikansa da kuma haɗuwar su da juna. Ke nan ana maganar wasu rassa na adabi da suke haɗuwa da juna su amfanar da waɗanda aka kirkiro adabin domin su (Gusau, 2001: 37).

Akwai dangantaka tsakanin wannan ra'i da kuma wannan bincike da aka gudanar. Dalili kuwa yadda Ra'in Tsarin Adabi yake bayanin sigogin adabi da yadda suke haɗuwa da juna, wato jigogin aikin adabi da yadda ake samun alaƙa tsakanin wani aikin adabi da wani, haka wannan bincike yake fayyace haɗuwar wasu labaran Magana Jari Ce I-III da tatsuniyoyin Hausa ta fuskar jigogi. Ganin cewa Ra'in Tsarin Adabi da wannan maƙala alƙiblar su ɗaya ce shi ya sa aka dora binciken a kansa.

1.2 Labari

Idan aka ce labari, ana nufin labarai ko wasu bayanai ko kagaggen labari ko almara. (Bargery1934: 706). Bayyanawar wani abu da ba a sani ba ma labara ne (CNHN, 2006: 296). Ma'anar da Bargery tare da Kamusun Hausa na Jami'ar Bayero suka bayar, ba ta gamsar da wannan takarda ba, saboda ma'anar ta takaita a kan bayanai ko kagaggen labari ko almara. Haka kuma an takaita ma'anar ga faɗar abin da ba a sani ba. A wannan lokaci, ma'anar labari ta wuce nan. Saboda haka, aka lalubi ma'anar labari ta ilmi. Dangane da haka, aka dubi ma'anar labari wadda Malumfashi, (2019) ya bayar. Ga abin da Malumfashi ya bayyana a kan labari cewa:

Ayyanannen lamari ne da ke kunshe da gaskiya da kuma karya domin a nishaɗantarwa da sa walwala da kuma isar da saƙo. Shi wannan ayyanannen lamari ba kagawa ba ce, ba zayyanawa ba ce ba kirkiro ko firtsa ba ce, ba kuma wani sanabe ba ne. Haka kuma samuwa da tabbatawar wannan ayyanannen lamari yana bisa matakan halittar Dan'adam da yanayin wanzuwar Dan'adam a doron kasa musamman abin da ya danganci rayuwar yau da kullum da abin da kwaƙwalwa ke rayawa da kitsawa na daga abin da ta ci karo da shi na ji ko gani ko na cikin gado ko kuma zamantakewa ta kusa ko ta nesa ta al'umma (Malumfashi, 2019: 35).

Kamar yadda aka gani a sama, ma'anar da Kamusun Hausa na Jami'ar Bayero ya kawo game da labari takaitacciya ce kwarai. Dalilil kuwa an sake maimaita kalmar labari ne kawai a cikin wasu kalmomi na daban kamar bayani da almara. Ma'anar da Malumfashi (2009) ya kawo ta fi fito da ma'anar labara a fili. Shi a ra'ayinsa duk bayanin da aka sake ambatowa ga mai sauraro ko karatu wanda dama can ba baƙon abu ba ne ga mai gabatarwa ko mai karɓa. Imma

dai ya taɓa ji an faɗa ko ya taɓa gani ko ya taɓa karantawa daga wani littafi. Wannan bayani yana iya kasancewa gaskiya ne ko kuma kirƙira ce ta mai gabatarwa. Ke nan ga yadda Malumfashi ya nuna, duk abin da mai gabatar da labara zai faɗa, to, ba shi ne mafarinsa ba, yana da tasirinsa a cikin kwaƙawalwarsa da kuma zuciarsa.

1.3 Ma'anar Jigo

Idan aka yi maganar jigo, ana magana ne a kan saƙo na musamman da marubuci yake koƙarin bayyana wa ga jama'a a kagaggen labari ko wasan kwaikwayo ko waƙa (CNHN, 2006: 217). Masana sun bayar da ma'anar jigo daidai gwargwado. A cewar ɗaya daga cikinsu, "Jigo dai kodayaushe yana nufin saƙo ko manufar da abu ke ɗauke da ita zuwa ga waɗanda ake nufi" (Koko, 2009: 18). Kodayake, wani masani ya nuna cewa, "Jigo na nufin manufar marubuci, wadda dukkan bayanai suka dogara da ita, saboda haka ana iya cewa, jigo shi ne saƙon da marubuci ke son sadarwa ga jama'a. Duk wani salo da tsari ko wata dabara da marubuci zai yi amfani da su, zai yi haka ne da nufin isar da saƙon nasa ga jama'a" (Sarbi, 2007: 71).

Duk idan aka tattara waɗannan ma'anoni da Kamusun Hausa da masana suka bayar dangane da jigo, za a iya bayyana jigo da cewa babbar manufa ko muhimmin saƙon da mai aikin adabi ke da shi ga jama'ar da aka shirya aikin adabin domin su. Ke nan jigo shi ne kuɗurin da mawallafi ke da shi ga jama'a. Babu wani aikin adabi da ba ya da jigo ko manufar da aka yi shi dominta. Kowane aikin adabi kamar waƙa da zube da wasan kwaikwayo suna ɗauke da saƙon da aka tsara, wanda ake son a isar ga jama'a. Kowane aikin adabi da irin jigon da yakan zo da shi. Daga cikin ire-iren jigogin da ayyukan adabi kan zo da su sun haɗa da faɗakarwa da ilmantarwa da nishadantarwa da hannunka-mai-sanda da tsoratarwa da gargadi da sauransu. Akwai kuma kananan jigogi ire-iren su jaruntu da kishi da ladabi da biyayya da keta da tausayi da sauran illolin wasu miyagun ayyukan da al'adun da zamantakewar al'ummar Hausawa take kyama da dai sauransu.

2.0 SAMUWAR LITTAFIN MAGANA JARI CE

A wajen shekarar 1932-1933, 'yan ƙasa sun sami ilmin boko bakin gwargawado. Da yawansu sun iya karatu da rubutu. Sai dai kash!, Ga dai ilimi ya samu, amma kuma ga kishirwar litattafan karantawa. La'akari da cewa litattafan da ake karantawa a makarantu sun yi karanci, ga rashin dacewa ga ɗalibai. ɗaliban makarantar Elemantare sun gaji da karanata su, saboda babu sauyi. Ga litattafan da saurin gundurar mai karatu, saboda babu ɗaya daga cikinsu da ya shafi tantagaryar adabi. Duka-duka ma litattafan da ake koya wa yara karatu da su guda biyu ne: Daga *Aljaman Yara*, sai *Littafin Koyarwa na Karatu da Rubutu* (Malumfashi, 2009: 52).

Ko da Gwamnatin Arewa ƙarƙashin Hukumar Ilmi ta fahimci wannan matsala ta rashin littattafan karantawa a makarantun Elemantare, sai ta sa wani Jami'inta wato Dr. R.M. East a ƙarƙashin Hukumar Fassara, ya kewaye cikin ƙasa ya yi yekuwar cewa, Hukumar Ilmi za ta sa gasar rubuta kagaggun labarai na Hausa. Kamar yadda sunan litattafan ya nuna, an sanya dokokin gasar waɗanda su ne R.M. East ya kewaye ya shaida wa 'yan ƙasa da suka ilmanta, cewa ba fa fasssara ake so ba, a wannan karon ana buƙatar kagawar mawallafi ne. Duk wanda ya yi nasara, za a ba shi kyauta mai tsoka, kuma a buga masa littafinsa kyauta, littattafan su kuma kewaye cikin ƙasa (Malumfashi, 2019: 52).

Bayan an yi wannan gasa a shekarar 1932-1933, sai aka fitar da sakamakon gasar, inda littattafai biyar suka fice kuma suka lashe gasar. Ga litaffan:

1. *Ruwan Bagaja* na Abubakar Kagara
2. *Gandoki* na Bello Kagara
3. *Shaihu Umar* na Abubakar Bauchi
4. *Idon Matambayi* na Sani Gwarzo
5. *Jiki Magayi* na R.M. East da John Umaru Tafida Zariya (Malumfashi, 2009: 25).

Wannan nasara da Abubakar Imam ya samu ta sa an buga littafinsa na *Ruwan Bagaja* a shekarar 1933, kuma sai aka aro Abubakar Imam daga Lardin Katsina inda yake aikin koyarwa ya zo ofishin Hukumar Fassara da ke Zariya don ya rubuta littaffan da za a raba a makarantun da ke Arewacin Nijeriya. Kafin ya fara rubuta komai, sai da ya ba da shawarar sauya wa Hukumar fassara suna, wadda aikinta a da fassara ne daga Turanci da Larabci zuwa Hausa. Daga nan sai aka mai da ita Hukumar Talifi, saboda yadda aikin wallafe-wallafen littattafai ya ƙaru ga hukumar (Adamu, 2019: 17).

Aikin da Abubakar Imam ya fara yi ƙarƙashin Hukumar Talifi shi ne rubuta litattafan *Magana Jari Ce* na I-III. Kafin ya fara wannan aiki, sai da uban gidansa wato Dr. R. M. Esat ya tattara masa littattafan labaran Turawa da Larabawa da Mutanen Sin da na Al'ummar Rasha, ya yi ta karantawa. Da yake Abubakar Imam yana jin harsuna da dama. Da ya naƙalci yadda rubuce-rubucen labaran wasu al'ummomi suke, sai ya yi azama ya fara rubuta *Magana Jari Ce* (Pweddson, 1977: 151).

Kodayake, Pweddson ya tabbatar da ba Abubakar Imam ne ya rarraba littafin *Magana Jari Ce* littafi-littafi ba. Abubakar Imam ya faɗa masa haka a hirar da ya yi da shi, sai Abubakar Imam ya tabbatar masa da cewa sam, shi bai karkasa littafin *Magana Jari Ce* littafi na farko zuwa na uku ba. Shi ya ci gaba da rubuta labaransa kara zube. Duk labarin da ya faɗo masa a rai, sai ya rubuta abinsa. A cewar Imam editan littafin ne wato Dr. R. M. East ya kasarkasa shi zuwa littafi na farko da na biyu da na uku don ya yi daɗin karantawa ga ɗalibai (Pweddson, 1977: 151). A cikin wannan littafi na *Magana Jari Ce* wannan maƙaka ta yi

nazarin dangantakar jigogin wasu labarin cikinsa da tatsuniyoyin Hausa.

3.0 TATSUNIYAR HAUSA

Tatsuniya labari ne da ake ba wa yara na hikima domin hira (CNHN, 2006: 433). Tatsuniyar Hausa kagaggen labari ne da ake shiryawa game da gizo ko waninsa da ya kunshi wani darasi ko ya cim ma wata manufa ta musamman cikin hikima (Zarruk, 1987: 11). A ganin wani masani, tatsuniya wani kagaggen labari ne da al'adar Hausawa ta tanada domin nishadantarwa da kuma cusa tarbiyya ga 'ya'yan Hausawa (Yahaya, 1971: 5). Wata manazarciya ta bayar da ra'yinta game da tatsuniya inda ta nuna tatsuniya a matsayin wasu labarai da mutane ke kirkirowa cikin azanci don su tarbiyyantar da 'ya'yansu da kuma cim ma wasu bukatoci dangane da al'umma (Koko, 2006: 4).

Duk idan aka tattara wadannan ma'anoni na tatsuniya da Kamusun Hausa da kuma masana wannan fage suka bayar, za a iya daddagewa da cewa, tatsuniya labari ne kagagge da ake shiryawa domin ba yara da nufin yi musu tarbiyya musamman abin da ya shafi hani a kan abubuwan da al'umma ta dauka su ne gurbatattu da horo a kan lamurran da al'umma ta aminta su ne kyawawa. Tatsuniya tsohon labarin Hausawa ne da suke amfani da shi suna bayar da tarbiyya ga yaransu da nufin yaran su girma a cikin al'umma masu amfani ga kansu da iyayensu da ma al'ummar da suke rayuwa a cikinta. Tatsuniya tana da lokacin da al'adar Bahausha ta ware na yin ta, wato da dare bayan yara sun ci abincin dare, musamman idan akwai farin wata. Muhallan tatsuniya ba su wuce gidajen tsafafi mata ba. Ana yi wa yara a cikin gida inda kakanninsu ke yi musu. Ana kuma yin tatsuniya a dandali wurin wasa ko kuma ma a gidan sabuwar amaryar da takan gayyaci yara a gidanta don su debe mata kewar iyaye da kawayenta da ta baro.

Mabudin tatsuniyar Hausa shi ne, "Ga ta nan, ga ta nan ku." Marufinta kuma shi ne, "Kungurus kan kusu ko Kurunkus kan kusu, ba don gizo ba, da na yi karya, ko yanzu karya ce na giggilla muku." Akan daure gizo kafin a yi tatsuniya da rana, ta hanyar ajiye tsakuwa ko sakaina a hanyar da mai tatsuniya ya biyo ko zana da'ira a kasa. Idan ba a daure shi ba, mai gabatarwa zai yi ciwon dundumi (Makantar dare) kokuma demuwa ta kama shi. An raba tatsuniya gida biyu: Tatsuniyar Labari wadda ake zubo labari mai dauke da darussan zaman duniya da na rayuwa. Akwai kuma Tatsuniyar Almara wadda ake kawo wasu matsaloli guda biyu ko abin da ya fi biyu a buƙaci mai sauraro ya warware su cikin hikima. Akan kuma kawo wata sarkakkiya daga farshe a buƙaci mai sauraro ya nuna idan shi ne lamarin ya shafa, yaya za ya yi?

4.0 DANGANTAKAR JIGOGIN WASU LABARAN MAGANA JARI CE DA NA TATSUNIYOYIN HAUSA

Dangantaka na nufin 'yan'uwantaka (CNHN, 2006: 95). Idan aka ce dangantakar wasu labaran *Magana Jari Ce* da tatsuniyoyin Hausa ke nan ana nufin 'yan'uwantakar wasu labaran *Magana Jari Ce* da tatsuniyoyin Hausa. Ke nan a wannan fasali, an bayyana kyakkyawar dangantaka da 'yan'uwantaka da alakar da ke tsakanin labaran guda biyu. Kamar yadda aka bayyana a baya, ana kokarin a kawo wuraren da wasu labaran da ke cikin *Magana Jari Ce I-III* suka yi kama ainun da labaran tatsuniyoyin Hausa musammam ta fuskar sakonnin da duka labaran ke dauke da su. Akwai dangantaka tsakanin wasu labaran *Magana Jari Ce* da tatsuniyoyin Hausa ta fuskar sakonnin da duka labaran ke dauke da su. Akwai jigogi da dama da aka yi tarayya tsakanin *Magana Jari Ce* da tatsuniyoyin Hausa. Daga cikinsu akwai ladabi da biyayya da illar cin amana da kishi da jarunta da soyayya da adalcin shuwagabanni da wayon zaman duniya da illar bijire wa iyaye da raha da illar ruwan ido da dai sauransu.

4.1 Dangantaka ta Fuskar Jigon Ladabi da Biyayya

Ladabi na nufin biyayya ko kaskantar da kai (CNHN, 2006: 297). Yayin da biyayya ke nufin ladabi da bin na gaba (CNHN, 2006: 49). Shi ya sa kodayaushe kalmomin suke jingine da juna ake kuma amfani da su tare saboda kusancin ma'anoninsu a harshen Hausa. Ke nan ladabi da biyayya na nufin kaskantar da kai ga wani mutum da yi masa biyayya ga kyawawan shawarwarinsa. Daga cikin jigogin da wasu labaran *Magana Jari Ce* da tatsuniyoyin Hausa suka yi tarayya a kansu akwai jigon ladabi da biyayya. A kwai labaran da suka zo da wannan jigo na ladabi da biyayya a cikin labaran *Magana Jari Ce I-III* da kuma tatsuniyoyin Hausa. A cikin *Magana Jari Ce* littafi na uku a labarin, "Mai Arziki Ko a Kwara Ya Sai Da Ruwa" an fito da wannan jigo inda aka nuna yadda Bawa yake yi wa mahaifiyarsa ladabi da biyayya. Saboda ladabinsa ne ya sa da mahaifiyarsa ta umurce shi ya tafi ya raka tsohuwa Inna don ya daukar mata tafasarta ya kai mata har gidanta, bai yi musu ba, duk da kuwa cewa sun rigaya sun fara samun sabani da aljana Inna saboda raina musu sana'a da ta yi da ta sunsuna musu tafasa:

"Debo mini ta sisin kwabo in tafi, amma don Allah ki sa dan-dan nawa ya daukar mini ya raka ni da ita. Kin san ni yanzu ba na iya daukar kome, ni ma kaina sai in da sanda nake iya tafiya." Ko da jin haka, sai Bawa ya yi farat ya ce, "Wallahi Inna, in ba ta dauka sai ta bari, ba dominta kadai muka kawo ba. Ni dai ba na daukar mata. Duk fadin kan nan nata ta ce ba ta iya daukar tafasar sisin kwabo, to, ina amfaninsa?" Uwar ta dubi tsohuwa, ta ga ranta ya baci bisa ga wamnan magana, sai ta tsananta wa danta dai ya tafi. Don ba ya son ya yi wani abin da zai bata wa iyayensa rai, sai ya tashi ya shige gaba, tsohuwa na bin sa, suka kama

hanya tinkis, tinkis sai ka ce masu shiga daki (Imam, 1940: 123).

Dubi yadda tsohuwar aljanar nan ta fusata Bawa, da yadda Bawa ya yi rantsuwa da Wallahi ba zai kai mata tafasa gida ba, amma saboda ladabi da biyayya ga mahaifiyarsa, sai dai ya hakura ya tafi. A dalilin wannan rakiya da Bawa ya yi wa aljanna Inna da ta fito musu a matsayin tsohuwa, ya sa ta cuce shi ta sauya masa siffofinsa ta mai da shi tsoho mai doro da kusumbi. Da Irin wannan jigo ne aka yi amfani aka gina tatsuniyar Gizo da Sarki. Kamar yadda aka nuna a tatsuniyar, tsohuwa ba ta yi wa sarki gardama ba da Sarki ya bukaci ta ba shi santa da ta turka. Duk da cewa ita ta turka abinta, amma da Gizo ya zo bara ya gan shi, sai ya tafi ya tsegunta wa Sarki, shi kuma sarki ya aika mata kawai ta kawo san nata, an kawace mata:

Sarki ya tura dogarai don a kamo kuma a kawo masa san. Da dogarai suka kama hanya ba su tsaya ko'ina ba sai gidan tsohuwa. Suka same ta, suka isar da sakon Sarki. Da ta ji bayanin dogaran sai ta ce, "To yaya zan yi yanzu?" (Usman, 2012: 94).

Dalilin rashin yi masa gardama ya ta'allafa ne da ladabi da biyayyar da tsohuwa take nuna wa Sarki. Tabbas, da ba sarki ba ne ya nemi ya kwace mata sa ba, da ta yi mursisi kuma sai inda karfinta ya kare. Ke nan an yi kunnen doki a labarin, "Mai Arziki Ko A Kwara Ya sai Da Ruwa" na cikin *Magana Jari Ce III* da kuma tatsuniyar Hausa ta "Gizo da Sarki" ta cikin *Taskar tatsuniyoyi*.

4.2 Dangantaka ta Fuskar Jigon Illar Cin Amana

Akwai alaƙa ƙwarai tsakanin Magana Jari Ce I-III da tatsuniyoyin Hausa ta fuskar jigon illar cin amana. A cikin wasu labaran *Magana Jari Ce*, an nuna cewa cin amana ba shi da wani amafani. Idan aka ce cin amana, ana nufin yaudadar wanda ya aminta da mutum. Idan aka aminta da wani, kuma ya yi yaudara, sai a ce ya yi zamba cikin aminci, wato dai ya ci amana ke nan. A cikin *Magana Jari Ce* littafi na uku. A cikin labarin, "Munafunci Dodo Yakan Ci Mai Shi," an nuna yadda Sarki Sabitu ya amince da Maisango ƙwarai har ya saka shi cikin 'ya'yansa kamar Sarki ya haife shi. Da yake Maisango maciyin amana ne, sai da ya yi kulle-kulle ya tura 'ya'yan Sarki Sabitu suka haɗa kai suka kashe shi har lahira:

Ba a daɗe ba da yin wannan taɗi, sai aka ga kawai ran nan daga Sarki ya gama cin abinci sai ya yi ta murɗe- murɗe, cikinsa na ciwo. Kasuwa ta buɗe ga 'yan bori, amma duk a banza, ciwo sai gaba-gaba yake yi (Imam, 1940: 67).

Kamar yadda aka nuna a labarin nan na sama, Maisangon da Sarki Sabitu ya tsinto ne ya haɗa baki da mai kai wa sarki abinci, aka zuba masa guba ya ci ya mutu. Ya yi haka ne saboda ya yi kulle-kullen da aka naɗa wanda yake so daga cikin 'ya'yan Sarki don ya yi

wa Maisango wata sarauta mai tsoka. Wannan ba ƙaramin cin amana ba ne, Sarki Sabitu ya taimaki Maisango ya ɗaukaka shi, amma shi Maisango ya yi dalilin halaka Sarki Sabitu. Maisango bai tsaya nan ba, Bayan Sarki Sabitu ya rasu kuma, sai ya riƙa bi yana raba kawunan 'ya'yansa, suka yi ta faɗa a tsakaninsu. A cikin tatsuniyar, "Talipaku da Kurciya" ma irin wannan sakon ne aka aika da shi ga mai sauraro. An nuna yadda yadda Talipaku ta ci amanar Kurciya inda a matsayinsu na kawayen juna ta sace mata 'ya ta gudu. Ita 'yar Talipaku bakinta dogo ne ba ya barin ta ko ta ci abinci. Ita kuwa kurciya bakinta ɗan ƙarami ne madaidaici, shi ya sa take da kyau.

Shi ke nan, sai Talipaku ta yanke shawarar sace 'yar Kurciya ta gudu da ita. Wata rana suna wurin neman abinci, sai Talipaku ta sulale ta je ta sace 'yar Kurciya ta gudu da ita. Da Kurciya ta daga kai ba ta ga Talipaku ba, kuma suna daf da tafiya gida, kuma ta nemi ƙawarta har ta gaji, sai ta dawo gida ita kaɗai. Da ta shiga sheka, sai ta ga ba 'yarta, sa ɗiyar Talipaku. Sai ta fita ta kama cigiya. Sai aka ce mata an ga Talipaku ta ɗauki 'yar Kurciya sun yi Yamma (Usman, 2012: 120).

Satar 'yar ƙawarta da Talipaku ta yi cin amana ne, wanda daga ƙarshe sai da lamarin ya kai ta ga da-na-sani. Dalili kuwa, an nuna a tatsuniyar cewa, bayan da Kurciya ta gaji da neman Talipaku, sai ta tafi gidan Sarkin Tsuntsaye ta kai kara. Shi kuma ya sa dogarawa su tafi duk inda Talipaku ta shiga a kawo ta. Haka aka yi, suka gano ta suka zo da ita gaban Sarki. Shi kuma ya karɓi 'yar Kurciya da Talipaku ta sace, ya mayar mata da abinta. Ya kuma miƙa wa talipaku 'yarta da ta bari, ya kuma sa aka hukunta Talipaku hukunci mai tsanani a kan wannan cin amana da ta yi wa ƙawarta Kurciya. Ke nan da labarin, "Munafunci Dodo Ne Yakan Ci Mai Shi" na *Magana Jari Ce III* da tatsuniyar, "Talipaku da Kurciya" duka da jigo iri ɗaya aka saƙa su wato jigon illar cin amana.

4.3 Dangantaka ta Fuskar Jigon Kishi

Kishi na nufin rashin jituwa da nuna kyashi irin wanda matan da ke auren mutum ɗaya ke yi wa juna (CNHN, 2006: 247). Tsananin son da mace ke yi wa mijinta ko neman keɓancewa zuwa ga mijinta ko wanda take son ta aura da take nuna ƙauna da kyakkyawar fata gare shi tare kuma da nuna kiyayyarta ga duk wata da ke son sa da aure ko kuma shi yake son ta da aure, shi ne kishi (Bakura, 2014: 8-9).

Kishi yana cikin zuciyar kowace mata sai in akwai kawaici. A tsarin zamantakewar al'ummar Hausawa, kishi wani furen kallo ne a tsakanin mata. Da yake al'adar Hausawa da addinin Musulunci da aka san Hausawa da shi, sun aminta da auren mace fiye da ɗaya. Wannan dalili ne ya sa kishi ya zama wani lamari da ke ci wa matan Hausawa tuwo a ƙwarya. Su kuwa mazaje, rikice-rikicen kishi ba ya hana su auren mace fiye da ɗaya. Kishi jigo ne da ya haɗa wasu labaran *Magana Jari Ce* da tatsuniyoyin Hausa ya sarƙe. Misali

a cikin labarin, “Yadda Muka Yi da Ubangijina Ojo” da ke cikin *Magana Jari Ce* littafi na farko, an fito da wannan jigo karara. Mawallafin littafin Abubakar Imam ya nuna yadda wani tauraron labarin ya auro mata uku suna zaune gida daya, sai kuma ya karo wata matar suka zama huɗu:

Amma duk da haka, abin ya ba ka mamaki in ka ji na ce matarsa daya ce tal. Da yana da uku, sai ya auro wata hatsabibiyar karuwa suka yi huɗu. Ko da karuwan nan ta shiga gidansa, sai ta tasar ma shiga bokaye da ‘yan bori don ta sami maganin da za ta kori sauran matan. Kwanci tashi ta ko samu (Imam, 1939: 53).

A nan, an nuna yadda Ojo ke da matansa uku. Duk da yake dai Ojo ba Bahausha ba ne, kamar yadda aka nuna a labarin, shi Bayarabe ne, amma yana rayuwa a kasar Hausa. Al’adu da dabi’u da tsarin rayuwar Hausawa sun haɗiye nasa na Yarbawa, saboda haka, ya auri mata uku a lokaci daya. An kuma nuna cewa ya kara auren wata hatsabibiyar karuwa a matsayin mata ta huɗu, wato dai ya kai makurar abin da addinin Musulunci ya tsara wa kowane namiji. Karuwa Ojo ya auri a matsayin mata ta huɗu kuma ya haɗa da ukun da yake da su. A kasar Hausa, an san yadda karuwa take da kulle- kullen makirci har ma dai idan ta sami nasarar shiga gidan kishiyoyi. Karuwa tana da tsananin kishi, kuma takan haɗa kishinta da bin malaman tsibbu da bokaye da ‘yan bori don ta kori sauran matan gida ta mallaki miji ita kadai.

A cikin tatsuniyar, “Kaza da Gishiri” ma irin wannan jigo na kishi ne aka warware zaren labarin da shi. Gishiri ne dai ya auri Kaza suna zamansu. To, amma saboda gishiri ba ya son ruwa, narkewa yake yi, sai Kaza ta ce idan ta ga hadari ya taso alhali shi kuma yana gona, sai ta hau danga ta yi cara ta kira shi. Haka suka yi ta yi, har ya riƙa samun amfanin gona mai yawa. Suna cikin wadata da yalwa. Da ya ga sun fi karfin kome, sai ya yi mata kishiya, inda ya auro tunkiya. Ita ma da ta zo gidan:

Ana nan sai damina ta kama. Gishiri ya kira matansa ya ce musu damina ta kama, don haka za a yi yadda aka saba. Sai Kaza ta ce za ta yi, amma sai ranar kwananta kawai za ta kira shi, ran kwanan Tunkiya ita za ta kira shi (Koko, 2009: 56).

Kaza ta nuna cewa, ba ta ji daɗin kara aure ko kishiyar nan da mijinta Gishiri ya yi mata ba. Duk macen da ta ji martanin da Kaza ta mayar ga mijinta da kishiyarta Tunkiya, ta san cewa akwai bacin rai da zafin kishi a zuciyyar Kaza, saboda haka ta nuna ba za ta kira mijinsu ba, idan ba ranar girƙinta ba ne. Akwai haɗari tattare da rashin kiran Gishiri da Kaza ta yi ranar girkin kishiyarta, domin ruwan sama zai bugi Gishiri ya narke ya mutu su duka su huta. Saboda zafin kishi ne ya sa ta ƙi kiran sa, kuma daga ƙarshe ya rasa ransa.

4.4 Dangantaka ta Fuskar Jigon Jarunta

Wani jigo da wasu labaran *Magana Jari Ce* da Tatsuniyoyin Hausa suka yi tarayya a kansa shi ne jigon jarunta. Juriyar wahala da kalubale wajen cim ma wani buri ita ce jarunta (CNHN, 2006: 214). A cikin labarin “Jimrau Dan Sarkin Noma na Biyu” da ke cikin *Magana Jari Ce* littafi na biyu, an nuna yadda Jumrau ya yi amfani da jarunta ya kashe dodanniyar da ke tare fatake tana kashe su ta ƙwace musu kaya. Jimrau ya cire fargaba ya tunkari gidan Dodanniya. Da ya yi sallama, Dodanniya ta fito sai ya yi ta-maza ya riƙa yi mata shagube yana kambama ta. Ta nuna wa Jimrai tana iya rikida ta koma dabbobi manya da kanana. Ta yi ta rikida tana komawa dabbobi iri-iri, sai kawai ya ce mata:

“Ai wani abu sai mai shi. Yanzu kina iya rikida kananan dabbobi kamar su bera ko? Dodanniya ta ce, “Af, beran me kuma? An rikida giwa balle bera?” Sai ta girgiza jikinta, ta zama bera. Da ganin ta zama bera, sai Jimrau ya yi farat ya saki kyanwarsa yadda yaron nan ya gaya masa. Ko da kyanwa ta ga bera, sai ta yi tsalle ta kama shi ta kashe ta cinye. Ko da ta cinye Dodanniya, sai ya ji gidan ya dauka, “Haa! Jimrau ka yi nasara, babu kuskure, ka yi nasara (Imam, 1940: 43).

Jaruntar da Jimrau ya nuna a wannan gaba ita ce yadda Jimrau ya tunkari gidan Dodanniya ya yi ido-da-ido har suka yi zance na raha a tsakaninsu. Haka kuma, bai ji tsoron cewa Dodanniya ta gane cewa akwai mage tare da shi ba, ganin cewa za ta iya gane haka, saboda ita ba mutum ba ce. Yin farat da Jimrau ya yi ya saki kyanwar da ke cikin jikinsa ma wani nau’i ne na jarunta. Domin da ya yi fargabar sakin kyanwa, to da Dodanniya ta gama rikide-rikidanta, sai ta yi kansa ta kuma halaka shi har lahira. A cikin Tatsuniyar, “Sarkin Maƙera da Dodo” ma irin wannan jigo ne na jarunta aka gina ta da shi. A cikin tatsuniyar an nuna yadda babban tauraron tatsuniyar wato Fugo Sarkin Maƙera ya nuna jarunta wajen kisan Dodon da ya tare kanwarsa za ya cinye ta a cikin daji. Abin da ya faru shi ne, kanwar Sarkin Maƙera Fugo ne mahaifiyarsu ta rasu. Ta yi nufin ta tafi wajen zaman makoki. A kan hanyarta, sai Dodo ya tare ta zai cinye. Da ta ga lamarin ba girma, sai ta haye kan wata bishiya. Tana nan zaune Dodo na kasan bishiyar yana jira ta sauko ya cinye ta, sai ga Kurciya, sai ta ruga garin su Fugo Sarkin Maƙera ta shaida masa abin da ke faruwa. Ko da Fugo ya zo sai:

Ya zaro kibiya ya dirka wa Dodon nan. Kafin ya farka ya farka, sai da Fugo ya yi masa ruwan kibau kamar ashirin. Da ya farka kafin ya wartsake, Fugo ya jefa masa masu kamar guda tara. Amma duk da haka, da ya wartsake sai aka ji yana cewa: “Kai wane cinnaka ne yake damuna?” Shi kuwa Fugo sai ya zaro wasu kibau masu dafi ya dinga dana su yana sakar wa Dodo daya bayan daya a idonsa na dama, nan take idonsa ya tsiyaye. Kafin ya san abin da ake ciki, Fugo ya sake auna daya idon, kuma ba kuskure ya same shi. Shi ma nan take ya tsiyaye. Dodo ya zama ba ya iya gani. Tuni

dafin kibiyar ya bi jikin Dodo, har ya zamanto ba zai iya tashi ba. Sai Fugo ya ce da Awa ta sauko (Usman, 2012: 194).

Abin da mai karatu zai gamu da shi a cikin wannan bayani na samu shi ne, tsananin jaruntar da Fugo Sarkin Maƙera ya nuna wajen ceto kanwarsa daga hannun Dodo. Dodo ya yi niyyar ya halaka Awa, amma da yake Awa na da Jarumin ɗan'uwa wato Gugo, sai ga shi ya tseratar da ita daga zaluncin Dodo. Kamar yadda aka gani a cikin bayanin, Fugo ya yi amfani da ƙarfi da salon harbi da juriya da rashin fargaba da jajircewa da ƙarfin hali ya kashe Dodo. Wannan namijin ƙoƙari d Fugo ya yi, ba ƙaramar jarunta ba ce. Don haka, yadda ake samun wasu labaran *Magana Jari Ce I-III* na zuwa da jigon jarunta, haka ake samun tatsuniyoyin Hausa su ma suke zuwa da jigon jarunta.

4.5 Dangantaka Ta Fuskar Jigon Soyayya

Soyayya gamon jinni. Soyayya ruwan zuma, in an sha a ba masoyi. Waɗannan duk kirare-kiraren da Hausawa ke yi wa soyayya ne. Bayan haka, Nuna ƙauna daga ɓangarori biyu na masu ƙaunar juna, musamman mace da namiji shi ne soyayya (CNHN, 2006: 398). Soyayya babban jigo ne na wasu labaran *Magana Jari Ce I-III* da *Tatsuniyoyin Hausa* suka yi tarayya a kansa. Da jigon soyayya ne aka bayar da labarin, “Sauri Ya Haifi Nawa” na cikin *Magana Jari Ce* littafi na farko. An fito da soyayyar da ta kullu tsakanin Nana Yauki da ɗan Sarki. Sarki ya tafi rangadi tare da ɗansa, har Allah Ya kai su garin su Nana. Lokacin da ya ga Nana, sai soyayyarta ta kama shi:

...Ya taƙale ta da maganar aure, ya ga alamar lalle tana son sa. Wancan mijin da za a ba ta, wai dattijo ne mai gemu. Ita kuwa ta ce ba ta auren mai gemu. Bayan sun shirya da ita a nan sai ta tafi. Ya ɗauki buta a masallaci ya yi alwala, ya shiga ya yi salla. Da yai sallama, ya yi addu'a ga Fiyayyen Taliki ya nufa Allah Ya sa ya auri wannan yarinya. Don ɗokin buƙatar auren yarinyar nan har ya yi suɓul da baka ya ce wai in Allah Ya nufa ya aure ta ya kashe kansa don murna (Imam, 1939: 117).

Haka nan ma a cikin tatsuniyar, “Marainiya” ma, babban jigonta shi ne soyayya. An fito da soyayyar da ta kullu tsakanin Aminu ɗan sarki, da wata yarinya marainiya wadda iyayenta suka rasu. Bayan iyayenta sun mutu, sai kishiyar uwarta ta riƙa ƙuntata mata, saboda haka, sai ta tafi daji ƙarƙashin wata bishiyar kurna ta zauna tana kuka tana tunani. Akwai wani ɗan sarki mai suna Aminu da yakan zo kullum ya hau kan bishiyar kurnan nan ya sha iska da yamma. Kullum yana ganin ta bai taɓa yi mata magana ba, sai ran nan dai Aminu ya gan ta a wurin:

Aminu ya ce, “Me ke damun ki ne? Kullum sai in zo in gan ki a gindin wannan bishiya, har ma domin tunanin da kike yi ba ki sanin zuwana, kuma ga shi kikan riga ni zuwa don ni sai da la'asar nake zuwa, har

in hau bishiya ba ki gan ni b a. “To yaya kake zama a kan bishiyar Kurna mai ƙaya?” Ta tambaye shi. Sai ya ce: “Ni na san dabarar da nake yi.” Haka dai suka ci gaba da hirarsu har ya kawo ga maganar aure. Sai ta ce, “Ni marainiya ce, ban da uwa, ba ni da uba.” Sai ɗan sarki ya Aminu ya ce: “Yau na zama uba da uwa a wurinki.” (Usman, 2012: 6-7).

Idan aka lura da waɗannan bayanai na sama, za a iya ganin kyakkyawar dangantaka ta fuskar jigon soyayya tsakanin labarin, “Sauri Ya Haifi Nawa” na cikin littafin *Magana Jari Ce II*, da kuma tatsuniyar Marainiya. An nuna yadda soyayya ta yi ƙarfi tsakanin Nana Yauki da ɗan sarki na cikin *Magana Jari Ce II* da kuma soyayya mai ɗanko tsakanin Marainiya da Aminu ɗan sarki. Tabbas akwai alaƙa tsakaninsu. Aalaƙar ta farko ta jigon soyayya da aka gina duka labaran da ita, sai kuma yadda samarin suka zama ‘ya’yan sarki su kuma ‘yanmatan suka zama ‘ya’yan talakawa. Haka kuma, duka masoyan sun sami damar cim ma gurinsu na auren juna.

4.6 Dangantaka ta Fuskar Jigon Adalcin Shuwagabanni

Adalci yana nufin tausayawa ko yin hukunci bisa gaskiya ko rangwantawa (CNHN, 2006: 2). Yayin da shugaba a ɗaya ɓangaren, yake nufin jagora ko jagaba wanda ya ɗauki nauyin jan ragamar jama'a ko wata ƙungiya ta mutane (CNHN, 2006: 415). Shugaba guda ɗaya ke nan ko mace ko namiji, yayin da jam'in kalmar akan ce, “Shuwagabanni.” Akwai kyakkyawar dangantaka tsakanin wasu labaran *Magana Jari Ce I-III* da tatsuniyoyin Hausa dangane da jigon adalcin shuwagabanni. A “Labarin Annabi Sulaimanu” na cikin *Magana Jari Ce* littafi na farko, an nuna yadda wasu mata suka zo wajen Annabi Sulaimanu domin ya yi musu hukunci da adalci a kan matsalar da ta shiga tsakaninsu.

Waɗannan mata gida ɗaya ɗaya suke kuma sun haihu, kowace tana goyon jariri. Sai ɗaya ta kwanta a kan ɗanta ba ta sani ba, tana cikin barci. Da ta farka ta ga abin da ke faruwa, sai ta tashi ta yi wa ‘yar’uwarta musayar ɗa, ta ajiye mata gawa, ita kuma ta ɗauki mai rai, sai gardama ta sarƙe tsakaninsu, kowace na cewa, mai ran ce tata:

Da Annabi Sulaimanu ya ji maganar matan nan, sai ya sa aka ɗauko takobi aka zare, ya ce, “Tun da yake abin ya rikice haka, abu ɗaya kadai za a yi a raba gardamar nan. Zan raba ɗan nan biyu, kowacenku ta ɗauki rabi kowa ya huta, ku dangana har Allah Ya sake ba ku waɗansu. Da mace ɗaya ta ji haka, sai ta ce, “Don Allah kada a kashe shi. A ba ta na yarda mata.” Amma waccan ta ce, “A'a daidai ne, ya Annabi. A dai raba shi kowa ya huta.” Da Annabi Sulaimanu ya ji haka, sai ya ce, “Ku miƙa ɗan nan mai rai ga waccan da ta ce kada a kashe shi. Danta ne ita ta haife shi.” (Imam, 1939: 94).

Tatsuniyoyin Hausa ma kan zo da irin wannan jigo na Adalcin Shuwagabanni. Dubi abin da ya faru a cikin tatsuniyar, “Talipaku da Kurciya.” Sheka daya Talipaku da Kurciya suka yi kwayayensu suka kyankyashe. Zuriyar su Talipaku da dogon baki suke haihuwar ‘ya’yansu. Su kuma zuriyar su Kurciya da dan karamin baki mai kyau ake kyankyashe su. Ashe wannan lamari ya dami Talipaku ganin ba mai son daukar ‘yarta ya taya ta raino, saboda dogon bakin da ‘yarta ke da shi. Ita kuwa kurciya kowa sai son daukar ‘yarta yake yi, saboda bakinta dan karami mai kyawu. Hassada ta turnuke Talipaku, saboda haka, sai da ta bari sun fita neman abinci da ita da Kurciya, sai Talipaku ta yi waiwai-da-baya ta dawo gida ta sace ‘yar Talipaku ta fice da ita ta bar wa Talipaku ‘yarta mai babban baki. Da Kurciya ta dawo ta ga abin da ya faru, sai ta fita neman Talipaku don ta karfi ‘yarta, ita kuma ta ba ta tata. Tana ta cigiya, sai aka ce mata an ga Talipaku da ‘yarta sun yi Yamma. Ko da Kurciya ta tabbatar da zargin da take yi, sai ta garzaya gidan Sarkin Tsuntsaye ta shigar da kara:

Sai Sarkin ya sa aka kwace ‘yar Kurciya aka ba ta ‘yarta. Ita ma Talipaku aka ba ta ‘yarta. Sarkin Tsuntsaye ya ja kunnen Talipaku da kada ta kuskura ta sake satar ‘yar wani tsuntsu. Idan kuwa aka sake kawo ta karar ta, to, za a kashe ta. Sai aka sallame su. Kurciya ta dauki ‘yarta. Ta yi godiya ta tafi. Ita kuma Talipaku ta tafi da ‘yarta (Usman, 2012: 121).

Akwai dangantaka sosai dangane da sakon adalcin shuwagabanni da aka isar a cikin labaran nan guda biyu: “Labarin Annabi Sulaimanu” da kuma tatsuniyar “Talipaku da Kurciya.” Duka shuwagabannin cikin labaran biyu: Annabi Sulaimanu da Sarkin Tsuntsaye sun yi hukunci da gaskiya. Hukunci da gaskiya ga masu jayayya ko mai laifi shi ne adalci. Akan nusar da shuwagabanni a kan yin adalci cikin hukunci ta hanyar rubuta kagaggen labarin Hausa kamar *Magana Jari Ce* da kuma tatsuniyar Hausa kamar tatsuniyar Talipaku da Kurciya.

4.7 Dangantaka ta Fuskar Jigon Wayon Zaman Duniya

Wayo na nufin dabara ko cuta (CNHN, 2006: 472). Tun da wayo dabara ce, ke nan idan aka ce “Wayon zaman duniya,” ana nufin dabarar zaman dauniya. Babban jigo ne da masu bayar da labari ke amfani da shi. An kuma samu dangantaka mai danko tsakanin wasu labaran *Magana Jari Ce* da tatsuniyoyin Hausa. A cikin “Labarin Kyanwa da Bera” da ke cikin *Magana Jari Ce* littafi na farko, an warware irin wannan jigo. A cikin labarin an nuna yadda bera yake da wayon zaman duniya, inda ya nuna dabara daban-daban wajen cinye igiyar ragar tarkon da ta kama muzuru. Tarkon mai gona ne ya kama muzuru. A daya bangare kuma, bera ya ga maciji da shirwa a wurin. Bera ya san ba su jituwa da shi. Bera ya yi amfani da wayon zaman duniya inda ya yi shawarar cinye igiyar ragar da ta kama muzuru:

Bera kuwa da ya waiga ya ga tarko ya kame muzuru, sai ya yi rawa yana murna. Yana nan yana murna, ya duba haka cikin kara kusa da raminsa, sai ga wani maciji nan yana jira ya rabo da muzuru ya hadiye shi. Ya duba sama don ya hau, sai ya ga shirwa na kewaye tana jira ya motsa ta fyauce shi. Abu ya zama masa gaba siyaki baya damisa. Yana nan sai ya tuna da wata dabara, ya ce, “Na san dai da maciji da shirwa ba mai iya zuwa kusa da muzuru. Yanzu ba abin da ya fi sai in je wajen muzuru in ce ya rantse ba zai sake cuta ta ba, ni ko in cinye igiyar ragar nan in sake shi” (Imam, 1939: 44).

Wannan tunani na neman kubutar da rayuwa da bera ya yi, wayo ne na zaman duniya. Da bai yi wannan tunani ba, da ya rasa ransa, domin maciji ko shirwa za su halaka shi. Dubi yadda bera ya yi nazarin mummunar dangantakar da ke akwai tsakanin maciji da shirwa da muzuru, wadda a kanta ne ya shirya yadda zai hada su wuri guda, shi kuma ya kubuta. Wayo wani lokaci yana nufin cuta ko yaudara kamar yadda (CNHN, 2006) ya nuna. Ta wannan fuska, muzuru ya cuci bera, ya kuma yaudare shi Domin bayan sun kulla abota, sai suka shirya hada kayan abincinsu wuri daya, da yarjejeniyar cewa, ba za su fara amfani da su ba, sai lokacin hunturu. Ko da aka kwana biyu, sai Muzuru ya yi wa bera karyar an gayyace shi taron suna, sai bera ya ce da shi kada ya manta da shi ga kayan suna:

Muzuru ya ce, “Haba, in na manta da kai, in tuna da wa?” Ya nufi gari. Da ma karya yake yi, ba wanda ya gayyace shi suna, wajen ajiyarsu yake so ya je ya ci. Da ya ci ya koshi, sai ya sami wuri ya kwanta yana lasar gashi, yana gurnani. Can da rana ta yi sai ya komo (Imam, 1949: 47).

Wannan jigo na wayon yaudara da cuta shi ne aka warware a cikin wannan bayani na sama. Kamar yadda ake gani, muzuru ya cuci bera ta hanyar yaudararsa yana sulalawa yana cinye musu kayan abincinsu da ba shi kadai ya tara su ba. Duk lokacin da ya je ya ci, sai ya dawo ya yi wa Bera karya, har ya fada masa sunan jariri wanda sunan ke aika sakon shagube da habaicin cutar da ya yi wa masa. Ta fuskar wannan jigo ne kuma aka samu kamanceceniya da tatsuniyar Hausa ta, “Kawancen Kyanwa da Bera.” A cikin wannan tatsuniya ma Bera ne ya yaudari kyanwa, yana zuwa yana cinye kayan abincin da suka yi tanaji sai lokacin hunturu su yi amfani da shi. Ya riƙa yi wa Kyanwa karyar an gayyace shi ne wajen bikin kanwarsa:

Suna nan, ran nan Bera ya ce da Kyanwa zai je bikin kanwarsa. Da ya fita sai ya nufi rumbun abincin da suka tara, ya ci har sai ya da ya koshi. Da ya dawo gida sai Kyanwa ta yi masa maraba, ta tambaye shi, “Me aka samu ne?” Bera ya dubi Kyanwa ya ce, “Abin da aka samu shi ne Wuyar Aikin Ba a Fara Ba.” (Usman, 2012: 69).

Idan aka lura, za a ga cewa akwai kyakkyawar alaƙa tsakanin “Labarin Kyanwa da Bera” da ke cikin *Magana Jari Ce* littafi na farko da kuma tatsuniyar, “Kawancen Kyanwa da Bera.” Labarin iri ɗaya ne, sai dai wajen ruwayar labaran ne aka samu bambanci. A cikin *Magana Jari Ce*, an nuna cewa Muzuru ne ya cuci Bera, yayin da cikin tatsuniyar “Kawancen Kyanwa da Bera” kuma sai aka sauya lamarin aka nuna Bera ne ya yi wa Kyanwa Wayon cuta da yaudara, amma dai jigon na wayon cuta da yaudara, iri ɗaya ne bai sauya ba.

4.8 Dangantaka ta Fuskar Jigon Illar Bijire wa Iyaye

Bijirewa na nufin kangarewa (CNHN, 2006: 46). Yayin da Kalmar “Iyaye” ke nufin uwa da uba (CNHN, 2006: 209). Bijire wa iyaye wato kangare wa koyarwarsu a al’adar Bahausha da addininsa illa ace babba. Masu ba da labari kan ɗauki wannan lamari a matsayin jigo na musamman da suke isarwa ga jama’a a cikin labaransu. A cikin labarin, “Babban Mugun Abu Da Ya Yi Hushi da Iyayensa” na cikin *Magana Jari Ce* littafi na farko, an nuna yadda wani yaro ɗan makarantar boko wai shi Ilu ya bijire wa iyayensa kawai don sun yi masa faɗa a kan ya ƙara mai da hankali a kan karatunsa, saboda sakamakon jarabawarsa bai yi kyau ba. Kawai sai:

Yaro ya tashi yana ta hushi, wai uban ya ce in bai yi ƙoƙari ba, zai ba da shi ga mahauta ya je ya yi tallar tsire. Ya koma ƙaramin zauren gidan ya zauna. Yana nan yana ciccika, lokacin cin abinci ya yi, ƙanensa Ibrahim ya zo ya kira shi su je su ci. Sai Ilu ya dube shi da hushi ya ce, “Je ka ci, ni ban ci!” Ibrahim ya bushe da dariya, ya ce, “Kana tsammani wani ya kula don ba ka ci abinci ba. Je ka huta.” (Imam, 1939: 75).

Fushin da Ilu yake yi da iyayensa wani ɓangare ne na bijire musu. Ba sa son ɗabi’ar da yake yi ta fushi da yajin cin abinci kwana da kwanaki. Sun yi, sun yi ya daina fushin amma ya kangare musu. Ya riƙa ɗaukar kayansa na sawa yana kai wa kasuwa yana sayarwa yana cin abinci ba su sani ba. Da Allah Ya tsahi kama Ilu, sai da ya sayar da kayan, ya nufi tukubar mai nama, ya saya ya ci, ya sha ruwa ya dawo gida. Ya kwanta ke nan yana ta fushi, sai cikinsa ya kama ciwo, ya yi ta amai yana fitar da naman nan, ya galabaita matuƙa. Iyayen nasa da yake fushi da su, su dai ne suka tarairaye shi, suka nema masa magani ya warke. Daga baya ya yi nadama. Irin wannan jigo ne aka yi amfani da shi aka gina “Tatsuniyar Wani Yaro Mai Taurin Kai” da shi. Wani yaro ne da ba a ambaci sunansa ba, ya zama mai taurin kai da bijire wa iyayensa:

Wata rana wannan yaro ya je gona da iyayensa. Bayan sun yini suna aiki sai suka koma gida da rana ta faɗi. Da tsakar dare sai yaron nan ya tuna da cewa ya manta mabusarsa a gona. Ya ta da iyayensa daga barci ya gaya musu cewa zai je gona ya ɗauko mabusarsa da ya manta a can. Iyayensa suka roƙe shi da

kada ya je, ya bari har safiya ta waye, amma ina! Kafin ma su ƙare magana, har yaron nan ya yi nisa da tafiya cikin duhun dare ya nufi gona (Koko, 2009: 44).

Dubi yadda yaron nan ya kangare wa iyayensa ya nufi gona ɗaukar mabusarsa da ya manto. Ga shi kuma dare ya yi sosai. Wannan bijirewa da kangarewa da ma taurin kan da ya yi wa iyayen ne suka sa ya haɗu da aljannu a gonar inda suka azabtar da shi ta hanyar tursasa masa ya riƙa yi musu busa suna rawa. Da ƙyar wannan yaro ya kuɓuta. Wannan wahala da ya sha a hannun aljannu ce ta sa ya zama yaron kirki, ya yi nadamar laifukan da ya yi wa iyayensa. Ke nan an sami kyakkyawar dangantaka tsakanin labarin, “Babban Mugun Abu ga Da Ya Yi Fushi da Iyayensa” na cikin *Magana Jari Ce* littafi na farko da “Tatsuniyar Wani Yaro Mai Taurin Kai” ta fuskar jigon illar bijire wa iyaye.

4.9 Dangantaka ta Fuskar Jigon Raha

Akwai dangantaka mai ƙarfi tsakanin wasu labaran *Magana Jari Ce* da tatsuniyoyin Hausa ta fuskar raha. Walwala ko fara’ita ce raha (CNHN, 2006: 364). Babban jigo ne da masu bayar da labari ke labewa bayansa wajen isar da saƙonnin labaransu ga jama’a. Raha a cikin labari, ta ƙunshi kawo wata gaɓa mai sa nishaɗi da ban dariya ga mai sauraro ko karatun labari. A cikin labarin, “Sahoro da Sahorama” na cikin *Magana Jari Ce* littafi na farko, mawallafin ya kawo wata kokawa da ta kaure tsakanin miji (Sahoro) da mata (Sahorama) mai ban dariya. Sahorama dai ce take tsaye a tsakiyar ɗakinta inda mijinta Sahoro ke kwance yana hutawa. Labari ya kawo inda Sahorama take nuna yadda za ta yi wa almajirin da za su ɗauko ya riƙa yi musu kiwon awaki da tata da ta mijin. Lamarin ƙaddara, sai ta buge goron zumar da ta rage musu da sanda. Gora ya fashe ya malale ƙasa. Sahorama ta ɗuka tana kwalla da hannu tana zuwa rabi cikin gora, rabi kuma tana shanyewa. Wannan hali na Sahorama ya kufula mijinta Sahorami, saboda haka sai ya tsawata mata. Ai sai Sahorama ta ce, “Ina wuta ta jefa shi?” Kai! Har da dai su zagi. To, a wannan gaɓar ne Sahorami ya ce, “Ni kika zaga?: ”

Sahorama ta ce, “An je an zage ka, kai dai ne Kafiri ba ni ba. In kai ɗa ne, ba shege ba, ka gina rami ka tsattsage ni!” Sai zuciya ta turniƙe Sahoro, ya tashi daga kwance ya sauko ya tarar da matar, sai kokowa kicici-kicici, kica-kica. Can Sahoro ya gaji ya ga bai kada matar ba, sai ita ke neman tandara shi da ƙasa, sai ya ce mata, “To sakar ni kin kayar. Na ce ko iyakarta ke nan?” Sahorama ta ce, “Af! in sake ka ni in faɗi?” (Imam, 1939: 31).

Akwai lamurran da ke sa raha a cikin wannan kokawa da ta kaure tsakanin Sahoro da Sahorama. A matsayinsa na namiji, Sahoro ya kamata a ce ya ci galabar Sahorama ya ka da ita. Sai ga shi ana zaton wuta a maƙera, an same ta masaka. Sahorama ta ɗaga Sahorami sama za ta kayar. Ga shi Sahorami ya saduda

har ya yi raki, yana cewa Sahorama ta sauke shi kasa ya saduda. Abin ban dariya, ashe ita kuma ba ta kama kasa ba, ta dogara da kafar Sahorami guda daya da ta rage a kan kasa, da ya fadi, ita ma za ta fadi. Ba ta yi nauyin baki ba, sai ta sanar da abokin kokawar halin da take ciki. Banza ta kori wofi. Irin wannan jigo na raha ne aka yi amfani da shi aka gina tatsuniyar, “Lolloda.” A tatsuniyar, an bayyana yadda tsohuwa ta tsinci wani kashi mai magana. Da ta tambaye shi sunansa, sai ya ce mata Lolloda. Ta yi tunani mai kyau ta sake tambayar sa me yake yi? Kashi ya ce mata shi “Zuzzuba” ne aikinsa. Tsohuwa kuwa ta ce ya zuzzuba. Da ya dinga zuzzuba mata kudi, sai da ta kasa dauka.

Abin kaddara, sai Sarki ya ji labarin yadda tsohuwa ta yi arziƙi. Ya kuma ji labarin arziƙin tsohuwa sanadiyyar wani kashi ne mai Magana, saboda haka ya aika wa tsohuwa ta yi gaugawar kawo kashin nan. Ba ta yi gardama ba ta kawo masa, don hadama irin ta Saraki:

Sai ya ce a rufe shi tare da kashin kuma ko me aka ji, a kyale shi kada a bude. Aka rufe sarki, sarki ya ci gaba da kiran Lolloda, kashi na ta loda masa bugu ga kai yana ta kuwa. Kowa ya kyale shi. Sai da ya sha kashi sosai sannan aka bude shi duk kansa ya kumbura (Koko, 2009: 79).

Kamar yadda aka sha dariya a cikin labarin “Sahoro da Sahorama” na cikin *Magana Jari Ce* littafi na farko, haka ita wannan tatsuniya take ba mai sauraro ko karatu dariya. Abin dariya a wannan bayani da aka ciro daga tatsuniyar Lolloda da ke sama shi ne, yadda Sarki ya kwace wa tsohuwa kashi don zalunci. Saboda garajen ya sami kudi bai tambayi tsohuwa kalmar da ake fada wa kashi ya yi aman kudi ba. Domin wauta irin ta Sarki ma, sai ya ce a rufe shi cikin daki tare da kashi domin ba ya son wani ya sami ko dari daga kudin da kashi zai amayar masa. Yadda Lolloda ya rika loda wa Sarki bugu cikin daki yana raki, shi ma abin dariya ne kuma zai sa mai sauraro ko karatu raha. Wani abin da zai kara ba da dariya cikin tatsuniyar shi ne yadda aka fito da sarki daga dakin nan, duk kashi ya saba masa kamannu. Saboda haka, dangane da jigon raha, tabbas akwai kyakkyawar dangantaka tsakanin wasu labaran *Magana Jari Ce* da tatsuniyoyin Hausa.

4.10 Dangantaka ta Fuskar Jigon Illar Ruwan Ido

Idan aka ce, “Ruwan ido” ana nufin rashin tsai da rai a wajen zaɓen abu (CNHN, 2006: 377). Ruwan ido dabi’a ce mai illa a tsarin zamantakewar Bahausha. Mutum mai ruwan ido ma, Hausawa na kallonsa a matsayin mutum marar nagarta da son abin duniya. Illar ruwan ido babbar jigo ne ga masu ba da labarin Hausa. Ana kuma samun dangantaka tsakanin wasu labaran *Magana Jari Ce* I-III da kuma tatsuniyoyin Hausa ta fuskar jigon illar ruwan ido. A cikin labarin, “Wanda Ke Wulakanta Jama’a Duk ya Ga Iyakarsa” na cikin *Magana Jari Ce* littafi na Uku. Labarin wata ‘yar sarki ce mai suna Mama aka bayar. Mama ta kasa zaɓen wanda za ta aura, duk da cewa ta girma sosai ta isa a yi

mata aure. Ga yadda aka nuna a labarin duk tsararrakinta ma sun haihu. Lamarin ya dami mahaifinta Sarki, saboda kowa ya je nemanta sai kushe shi, sai wani aljani daga zuriyar Kurungu Sarkin Kawuna, wadanda halittarsu kai ne kawai babu gangar jiki ya ji labari. Ya kuwa aiko wata tsohuwa da ta tambaya masa izni. Amsa kuwa ta yi daidai, Sarki ya yi murna ya bukaci tsohuwa ta kawo ango fada a gan shi. Ko da tsohuwa ta shaida wa Kurungu bukatar Sarki:

Kai ya ce, “Ba kome, sa ni cikin tasa ki kai ni.” Tsohuwa ta sa shi cikin tasa, ta dauka ta kai gaban Sarki duk jikinta na rawa. Ta ajiye, ta ce, “Allah Ya baka nasara, ga dan nawa.” Sarki ya ja kujera baya, fadawa kowa ya ja da baya. Sarki ya ce, “Me zan gani haka? Har abada ba na aurar da Mama ga wannan dodo. Ku kira Mama ta ga abin da ruwan idonta ya jawo mana.” (Imam, 1940: 40).

Illar ruwan ido ce ta sa Mama, babbar tauraruwar labarin, “Wanda Ke Wulakanta jama’a Duk Ya Ga Iyakarsa” ta auri dodo. Domin a nuna a karshen labarin cewa Mama ta tare gidan Kai babu yadda ta iya. Domin zuriyar Kurungu sun yi alƙawarin cewa idan ba a ba su matarsu ba, za su saka al’ummar gari cikin bala’i. da Mama ba ta yi ruwan ido wajen zaɓen daya daga cikin ‘ya’yan sarakunan da Sarki ya tara mata ba, da ba ta shiga wannan matsala ba. Da irin wannan jigo na illar ruwan ido aka warware tatsuniyar, “Budurwa Marar Tabo.” A cikin tatsuniyar, an nuna yadda wata budurwa marar tabo ta sha alwashin auren saurayi marar tabo. Wannan alwashin nata ne ya kai ta ga ruwan ido wajen zaɓen mijin da za ta aura. Duk saurayin da ya zo neman aurenta, sai budurwar nan ta sa ya cire kayansa ta dadduba jikinsa, ko ga yatsa ta ga tabo, kome kanƙantarsa, sai ta hau kujerar na-ƙi, ta ce ta fasa auren.

Ana nan, ana nan, sai wasu aljannun macizai suka ji labarin wannan cin mutunci da budurwar nan take yi wa maza, sai suka yi alƙawarin yi wa tuffar hanci. Macizan suka rikida suka zama samari santala-santala, jikin nan nasu sumul, suka tafi domin budurwar nan ta yi musu jarabawa. Da ta dadduba jikinsu, sai ta ga babu tabo ko daya a jikinsu, saboda haka ta aminta za ta auri daya daga cikinsu. Aka kuwa daira aure:

Shi ken an, ta tattara kayanta suka tafi da amaryarsu. Da suka je jeji sai suka ce, “Yawwa mun iso gida.” Ita ko ta ce, “Ina gidan a nan?” Sai suka ce da ita, “Ai nan ne gidan.” Amarya ta yi zuru-zuru babu yadda za ta yi domin ta riga ta auri dayansu, kuma ga shi sun kai ta dokar daji inda ba za ta iya komawa gari ba. Daga nan sai suka saka ta a kogon bishiya, suka rikide macizai suna lasar jikinta har ta zama fara fat, babu kyan gani kuma abin kyama (Usman, 2012: 20).

Kamar yadda yadda Mama ta cikin labarin, “Wanda Ke Wulakanta Jama’a Duk Ya Ga Iyakarsa” ta tsaya ruwan ido wajen zaɓar miji, daga ƙarshe ta auri

Aljani kuma kai babu gangar jiki, haka ita ma wannan budurwa, babbar tauraruwar tatsuniyar “Budurwa Marar Tabo” ta yi ruwan ido wajen zaɓen nata mijin aure, daga karshe ita ma ta auri macijin aljani. Ke nan, an sami dangantakar jigon ruwan ido tsakanin labarin cikin *Magana Jari Ce* da tatsuniyar Hausa.

4.11 Sakamakon Bincike

Bayan an kare wannan bincike, sai aka gane cewa, wasu daga cikin labaran da aka gina *Magana Jari Ce I-III* da su, tushensu daga tatsuniyoyin Hausa ne musamman ta fuskar jigo. Da yake jigogin rubutattun labaran Hausa da na tatsuniyoyin Hausa suna da alaƙa ƙwari, sai ma aka gane cewa Abubakar Imam, mawallafin *Magana Jari Ce I-III*, ya tasirantu matuƙa da tatsuniyoyin Hausa, wato ya ji su daga bakin magabata, shi ya sa ya yi wa wasu kwaskwarima ya sake mayar da su cikin rubutaccen labarinsa na *Magana Jari Ce*. Dubi “Labarin Kyanwa da Bera” na *Magana Jari Ce I*, da kuma “Kawancen Kyanwa da Bera” na tatsuniyar Hausa, a gaskiya tatsuniyar ce Abubakar Imam ya yi wa baddala ta hikima. Taken labaran iri ɗaya ne, taurarin labaran iri ɗaya ne kuma jigon labaran ma iri ɗaya ne.

Haka kuma, irin wannan baddalawa ce ta faru ga labarin, “Babban Mugun Abu Da Ya Yi Fushi da Iyayensa” na *Magana Jari Ce I* da kuma tatsuniyar, “Wani Yaro Mai Taurin Kai” duka jigon iri ɗaya ne, wato suna aikawa da saƙon illar bijire wa iyaye. An kuma gano cewa, dangantakar jigogi tsakanin *Magana Jari Ce* da Tatsuniyoyin Hausa ta fi shafar *Magana Jari Ce* littafi na farko, saboda an fi samun labarai masu kama da tatsuniya waɗanda aka gauraya rayuwar mutane da dabbobi da ƙwari da tsirrai da dai sauran halittu kuma a nuna suna magana da aiwatar da wasu ɗabi’u da halaye irin na ɗan’adam.

5.0 KAMMALAWA

Saƙonnin da ke cikin wasu labaran littafin *Magana Jari Ce I-III* na Abubakar Imam, su ne kuma ke cikin tatsuniyoyin Hausa, kuma su ne masana da manazarta ke kira jigogi. Jigogin da littafin *Magana Jari Ce* da tatsuniyoyin Hausa suna da ɗimbin yawa, ɗ babu wanda domin babu wanda zai bugi gaba ya ce ga yawansu. Jigogin nan sun fi karkata a kan hani da wasu miyagun halaye na zamantakewar al’umma da kuma horo a kan aikata wasu kyawawan ɗabi’u da al’umma ta ɗauka su ne masu kyawu. Takardar ta kwatanta tare da alaƙanta jigogin wasu labaran *Magana Jari Ce* da tatsuniyoyin Hausa. An yi bayanin gabatarwa a farkon takardar, daga nan sai da aka kawo ma’anonin tubalan take, kamar labari da jigo da tatsuniya. Daga nan sai aka yi taƙaitaccen jawabi a kan samuwar littafin *Magana Jari Ce I-III*. An kawo dangantakar wasu jigogin labaran da ke cikin *Magana Jari Ce* da tatsuniyoyin Hausa. Duk dangantakar da aka kawo, sai a shiga cikin matanin labarin da kuma tatsuniyar domin a samo misalai a kafa hujja da su. Daga karshe sai aka kawo sakamakon bincike, sannan aka kawo jawabin

kammalawa. An kawo muhimman wuraren da aka sami bayanin da aka gina maƙalar da su a matsayin manazarta.

MANAZARTA

- Bakura, A. R. (2014). Kishi a Kasar Hausa. *Kaduna: Garkuwa Media Publication*.
- Cibiyar Nazarin Harsunan Nijeriya. (2006). Kamusun Hausa na Jami’ar Bayero. Zaria: *Ahamadu Bello University Press*.
- Furniss, G. (1996). Poetry, Prose and Popular Culture of Hausa. *England: Edinburgh University*.
- Guga, S. B. (2010). Yanayin Sarauta a Cikin Magana Jari Ce I-III. Kundin Digiri na Biyu. Sashen Koyar da Harsunan Nijeriya da Afirika. *Zaria: Jami’ar Ahamadu Bello*.
- Guga, S. B. (2015). Gaskiya a Bahaushiyar Al’ada. Kalubalen Magana Jari Ce ga Sarakuna. A Cikin *Kaduna, Journal of Multi-disciplinary Studies*. Department of Nigerian Languages, Kaduna State University. Kaduna: *Winners Printers Limited*, P46-58.
- Gusau, S. M. (2015). Mazhabobin Ra’i Da Tarke A Adabi da Al’adu Na Hausa. *Kano: Century Research and Publishing Ltd*.
- Geza, S. M. (2004). Matsayin Karin Magana a Cikin Rubutaccen Adabin Hausa. Nazarin Littafin Magana Jari Ce. Kundin Digiri na Farko. *Sashen Koyar da Harsunan Nijeriya. Sakkwato. Jami’ar Usmanu Danfodiyo*.
- Hassan, S. (2013). Nazari a Kan Mutuntaka da Adabi. Tasirin Abubakar Imam a Magana Jari Ce. Kundin Digiri na Uku. *Sashen Koyar da Harsunan Nijeriya da Afirika. Zaria: Jami’ar Ahmadu Bello*.
- Ibrahim, I. S. (1990). Morality in Abubakar Imam’s *Magana Jari Ce*. A Paper Presented at Departmental Seminar. *Department of Nigerian and African Languages. Zaria: Ahmadu Bello University*.
- Imam, A. (1939). Magana Jari Ce Littafi na Farko. *Zaria: Northern Nigeria Publishing Company*.
- Imam, A. (1940). Magana Jari Ce Littafi na Biyu. *Zaria: Northern Nigeria Publishing Company*.
- Imam, A. (1940). Magana Jari Ce Littafi na Uku. *Zaria: Northern Nigeria Publishing Company*.
- Koko, H. S. (2009). Jagoran Nazarin Tatsuniya. *Babu Wurin Dab’i*.
- Malumfashi, I. (2009). Adabin Abubakar Imam. *Sokoto: Garkuwa Media Services Limited*.
- Malumfashi, I. Ed. (2019). Labarin Hausa A Rubuce 1927-2018. *Zaria: Ahmadu Bello University Press*.
- Musa, S. (1993). Juyar da Labarin Kalala da Kalalatu na *Magana Jari Ce* na Dr. Abubakar Imam Zuwa Wasan Kwaikwayo. Kundin Digiri na Farko. *Zaria: Jami’ar Ahmadu Bello*.
- Poul, R. (1970). African Folklore. *New York: University Press*.

- Propp, B. (1928). *A Morphology of Folktale*. Lincoln: University of Nebraska.
- Pweddson, N. (1977). Thematic Conflict and Narrative Techniques in Abubakar Imam's Ruwan Bagaja. *Ph.D Thesis. Department of African Languages. Madison: University of Wisconsin.*
- Ruth, F. (1970). *Oral Literature in Africa*. Ibadan: Oxford University Press.
- Sarbi, S. (2005). *Nazarin Waken Hausa*. Kano: Samarib Publishers.
- Todorov, T. (1969). *The Theories Du Symbole*. Translated into English by Fludernik, M, 2004. England: Routledge.
- Thomson, S. (1977). *The Folktale*. Lodon: University of Caliponia Press Barkley.
- Umar, M. B. (1982). *Dangantakar Adabin Baka da Al'adun Gargajiya*. Kano: Benchmark Publishers.
- Usman, B. (2012). *Taskar Tatsuniyoyi*. Kano: Gidan Dabino Publishers.
- Usman, B. (2013). *Folklore and History. The Twin Rivers of World Heritage*. Abuja: Klamidas Communications Limited.
- Yahaya, I. Y. (1988). *Hausa a Rubuce: Tarihin Rubuce-Rubuce Cikin Hausa*. Zaria: Northern Nigeria Publishing Company.
- Yahaya, I. Y. (1971). *Tatsuniyoyi da Wasanni na IV*. Ibadan: Oxford University Press.
- Yahaya, I. Y. (1992). *Darussan Hausa Don Manyan Makarantun Sakandare*. Ibadan University Press Plc.
- Zarruk, R. M. (1986). *Sabuwar Nazarin Hausa Don Kananan Makarantun*. Ibadan: University Press Plc.